

Türkiye’de Kademeler Arası Geçiş: Dünü-Bugünü ve Bir Model Önerisi

Transition among Education Levels in Turkey: Past-Present and a Recommended Model

Hakan ATILGAN¹

Geliş Tarihi
Submitted by

06.12.2017

Kabul Tarihi
Accepted by

08.03.2018

Öz

Geçmişten günümüze Türkiye’de ortaöğretim ve yükseköğretim kademelerine geçiş sorunu olagelmıştır. İlk kez 1955 yılında ortaöğretime geçişte maarif kolejleri için sınavla seçme yapılmıştır. Aynı yıl aday sayılarının kontenjan sayılarını aşması nedeniyle yükseköğretimde de seçme yapılması ihtiyacı ortaya çıkmış, ancak 1958 yılında sınavla seçme yapılmaya başlanmıştır. Başlangıcından beri hem ortaöğretim hem de yükseköğretim kademesine geçişte uygulanan pek çok farklı model köklü ve kalıcı olmaktan çok, ortaya çıkan bir sorunu çözmek için yapılan düzenlemelerden ibaret kalmıştır. Bu durum okul ve müfredatın işlevsizleşmesi; okul dışı sınav hazırlık kaynaklarına yönelme; liseler arası kalite farklılıklarının artması; sınavların yarattığı stres ve baskı; sadece sınav puanına göre okul, bölüm, alan seçilmesi gibi başlıca yan etkiler ortaya çıkmıştır. Yarım asrı aşan deneyimi ve Türkiye gerçeklerini dikkate alan köklü bir modelle kalıcı ve verimli bir kademeler arası geçiş sağlanması olanaklıdır. Bu çalışmada; okul tür ve kalite farklılıklarını azaltan, merkezi sınavların önünde yığılmaları engelleyen, tüm kesimler üzerindeki sınav stresini en aza indirgeyen, okulu ve okul öğrenmelerini değerli ve işlevsel hale getiren, adil, tüm kademe ve sınıflarda yatay ve dikey geçişlere olanak tanıyan, öğrenci kişilik özelliklerini dikkate alan, üst yetenek grubunu seçebilen bütünlük bir model önerilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kademeler Arası Geçiş • Ortaöğretime Geçiş • Yükseköğretime Geçiş • Seçme Sınavı • Öğrenci Seçme • Öğrenci Yerleştirme

Abstract

In Turkey, transition to secondary and higher education levels in education has always constituted a problem. The first exam for transition to secondary education was administered in 1955 to select students for Turkish Colleges of Education (Maarif Kolejleri). In the same year, the fact that the number of applicants exceeded the number of available seats for students brought a need for an admission exam in higher education; however, it was not until 1958 that the first exams were held to select students. Since its very beginnings, various models employed in transition for both secondary and higher education levels have turned out to be temporary solutions rather than being deep-rooted and permanent solutions. This led to undesired outcomes such as disfunctional school and curriculum; investment in exam preparation resources outside the school materials; increasing gap in the quality differences among high schools; stress and pressure generated by exams; and choosing schools, majors or fields depending solely on the exam score. With a deep-rooted model which accounts for the realities of Turkey and utilization of over a century of experience, it is possible to have a permanent and effective transition among levels. . The present study recommends a fair and integrated model which can decrease differences among school types and qualities, prevent accumulations during nation-wide exams, minimize exam stress on all sections, make the school and teachers valuable and functional, allow for vertical and horizontal transitions at all levels and grades, take personal qualities of students into consideration and select superior-ability groups.

Keywords: Transition Among Educational Levels • Transition to Secondary Education • Transition to Higher Education • Admission Exam • Student Selection • Student Placement

¹ **Sorumlu Yazar:** Hakan Atılğan (Doç. Dr.), Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İzmir, Türkiye. Eposta: hakan.atilgan@ege.edu.tr

Extended Abstract

Introduction

In Turkey, the quality of education varies among institutions of education at different levels within the education system. In fact, this is a similar issue in its essence in many countries. However, it is an unfortunate fact that schools differ greatly from each other in terms of education, prestige, infrastructure, possibilities etc. due to the high variety of school types. This, in turn, increases the demand for schools of high quality education by those seeking to receive a better education. As a result of this, various models of election or selection have been applied in transition among levels of education in Turkey.

Transition among Levels in Turkey: From Past to Present

In Turkey, transition to secondary education based on an examination and selection first started in 1955 by the Turkish Colleges of Education (Maarif Kolejleri) which became the first state schools to select their students by examination (Güven, 2010). Over the years, different high school types such as Science High (Science and Math Studies) Schools, Anatolian (Math and Literature Studies) High Schools, Imam Hatip (Religious Studies) High Schools and Social Sciences High Schools opened, which brought a need for a nationwide exam in admission process. In 1997, High School Admission Examination (LGS) was introduced; in 2005, it was replaced by Secondary Education Institutes Student Selection Exam (OKS). Later in 2009, it was changed as Level Determination Exam (SBS) and, Examination for Transition from Primary to Secondary Education (TEOG) was introduced in 2013. Eventually, with a recent decision made in 2017, TEOG was removed and it has been announced that 90% of high schools will be admitting students based on the address of residency while a nationwide exam will be held for placement into the remaining 10% of the schools.

When the demand exceeded the size of available seats at schools between 1955 and 1958, a need for selection came up for the first time in transition to higher education in Turkey. Initially this selection was carried out using simple methods such as application time, track of study at high school and high school graduation degree whereas each university held their own examinations from 1958 to 1974 and later some universities teamed up and administered unified examinations (Arslan, 2004; ÖSYM, 2017b). The rapidly increasing numbers of applicants against the available capacity of higher education institutions brought the need for a centralized exam and in 1974 Inter-universities Student Selection and Placement Center (ÜSYM) was established undertaking the authority to administer this examination. ÜSYM held two-session selection exams on the same day in years 1974-1975 and single session examinations on the same day between the years 1976 and 1980. The institution was renamed as Student Selection and Placement Center in (ÖSYM) 1981 and administered two-session exams between 1981 and 1999, introduced a single session exam in 1999, and 2010 it was restructured as five examinations given at two sessions. Upon a decision taken in 2017, the examination was renamed as Higher Education Institutions Examination (YKS).

Similar to transition to secondary education, centralized examinations have been held for over 40 years in transition to higher education under different names, in varying numbers and with changing scopes. In the history of transition among levels of education in Turkey, transition between educational levels was made through a single or multiple exams at times while with a series of examinations at other times. Placement, on the other hand, was

conducted according, solely, to the scores in these exams while sometimes academic achievement grades were added to these scores.

Transition among Levels in Other Countries

Generally speaking, in countries that attained the quality of being a social state, it is not required to make selections or eliminate the excessive quotas since no significant quality differences can be found among public schools. However, in countries where there are differences among public schools in terms of quality, prestige, possibilities, and limited capacity, students are selected through exams.

Transition to secondary education usually occurs through exams, such as graduation exams, central selection exams, school based exams, and/or with other criteria like school grades and teachers' opinions (Gür, Çelik, & Coşkun, 2013). In some countries, every student who completes the secondary education can continue their higher education on demand while in others transition to higher education requires the applicants to meet certain criteria due to limited capacity of schools. These criteria include a central examination, the results of the exam taken at the end of secondary education, and school grades at secondary education either taken individually or in variable combinations (Türk Eğitim Derneği, 2010; Yükseköğretim Kurulu, 1999). While some countries prefer central placement in placement to higher education, some others place students according to the direct applications made to the institutions of higher education. In Europe, placement is generally made through direct applications to the institutions of higher education and admission of the applicants are decided by the institutions.

Drawbacks of Selection Exams in Turkey

In Turkey, models of transition among levels of education are those which have repeated each other with small differences and have undergone a number of changes. Quick solutions have been implemented on models based on problems, complaints and criticism. No rooted and holistic model has been introduced and implemented. Therefore, frequent changes have been made in transition to both secondary and higher education institutions. In Turkey's experience in transition among levels of more than half a century, rapidly changing systems have resulted in some negative outcomes which can be listed as: nonfunctioning of the school and the curriculum, excessive utilization of exam preparation resources outside the school, increased gap in the quality differences among high schools, stress and pressure generated by exams, and choosing schools, majors or study fields based solely on the exam score (Gür, Çelik, & Coşkun, 2013; Türk Eğitim Derneği, 2010; Yükseköğretim Kurulu, 2007).

A Model Recommendation for Transition among Levels

Making radical changes in the education system leads to unseen problems as well as bringing adaptation issues and issues preventing the system from operating smoothly as a whole. Therefore, for transition among levels of education, a step-by-step model is recommended, which includes changes in the short and medium terms. The recommended model is aimed to; (a) decrease the differences in school types and qualities, (b) prevent the accumulations during central examinations, (c) minimize exam stress on all parties, (d) make the role of school and school teachers functioning and valuable, (e) be fair, (f) allow for horizontal and vertical transitions, (g) take student characteristics into consideration, (h) be able to select the superior-ability group.

This model aims to reduce the types of high schools in the short term and to abolish these types in the medium term recommending a high school which offers common courses in the first two years and is divided into different programs in the following two years together with a Research and Development high school. As a result, it is

aimed to reduce the quality differences among schools relatively in the short term and completely in the long term. The model suggests school achievement and a proficiency or graduation test to be completed at each level. A selection examination is planned for the schools with limited quotas in transition among levels. In the model, students having an academic achievement and weighted average score of the proficiency or graduation test over the given criteria will be able to take the selection exams. On the other hand, the selection exam in the model is designed to measure academic ability and higher order thinking skills. This would make the school and curriculum important, allow the school to go back to its primary function and eliminate the need for resources outside the school. Since the model move transition among levels away from being mainly selection exam oriented, the stress and pressure on students caused by exams will be reduced. With this model, students' interests, abilities and personality traits would become more important. This way, the problems occurring for students because of registering to schools based on their scores will be eliminated and placement into high school or university would be based on more conscious choices.

Giriş

Türkiye’de eğitim kurumları arasında eğitim kalitesi bakımından farklılıklar bulunmaktadır. Esasen bu durum özünde pek çok ülkede benzerlik göstermektedir. Ancak ve ne yazık ki Türkiye’de pek çok okul türü ve okulların; eğitim, saygınlık, alt yapı, olanaklar vb. bakımından aralarında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Bu durum daha iyi eğitim almak isteyenlerin eğitim kalitesi yüksek olan okullara talebini artırmaktadır. Bu nedenle bir eğitim kademesini tamamlayan öğrencilerin bir üst eğitim kademesine geçişte daha nitelikli eğitim veren, mezunu olmanın saygınlık getirdiği, alt yapı ve olanaklarının daha iyi olduğu okulların kapısında yığılmalara neden olmaktadır. Nitekim kademeler arası geçişte, liseye geçiş aşamasında pek çok okul türünün olması, bu okul türlerinin eğitim kalitesi ve üniversiteye gönderdiği öğrenci sayıları, okumak ya da mezunu olmanın getirdiği saygınlık gibi farklı dinamikler bazı okul ve okul türlerini daha çok tercih edilir hale getirmiştir. Diğer yandan benzer bir durum üniversiteye geçişte de görülmektedir. Kademeler arası geçişte okul türünün artması ve kalite farklılıklarının büyümesi tarihsel süreç içinde doğal olarak arz-talep dengesizliğine neden olmuştur. Bunun bir sonucu olarak kademeler arası geçişte bir eleme ya da seçme yapan farklı modeller uygulanmıştır.

Türkiye’de Geçmişten Bu Güne Kademeler Arası Geçiş

Ortaöğretime geçiş: Türkiye’de ortaöğretimde sınava ve seçmeye dayalı kademeler arası geçiş 1955 yılında Maarif Kolejleri ile başlar. Bu kolejler; başlangıçta İstanbul, İzmir, Eskişehir ve Konya’da açılan; fen ve matematik derslerinin İngilizce olarak okutulduğu, öğrencilerini sınavla seçen ilk devlet okullarıdır (Güven, 2010). Daha sonra 1975 yılında maarif kolejlerinin adı Anadolu Lisesi olarak değiştirilmiştir ve günümüze kadar gelmiştir. Maarif kolejlerinin ardından 1964 yılında Ankara Fen Lisesi ilk fen lisesi olarak açılmış, uzun bir süre tek fen lisesi olarak faaliyet göstermiş, 1982 yılında İstanbul Atatürk Fen Lisesi ikinci fen lisesi olarak açılmış (Gür, Çelik, & Coşkun, 2013) ve sonraki yıllarda bu liselerin sayıları hızla artmıştır. Anadolu İmam Hatip Liseleri 1985 yılında, Anadolu Öğretmen Liseleri 1990 yılında, Sosyal Bilimler Liseleri ise 2003 yılında açılmıştır. Farklı lise türlerinin açılması; bu liselere alınacak öğrencilerin sınavla seçilmesini beraberinde getirmiş ve süreç içinde bu liselerin tür ve sayılarının artması merkezi bir sınavla seçme ve yerleştirme işleminin yapılması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Nitekim bu lise türlerine öğrencilerin seçilmesi 1955-1997 yılları arasında dar katımlı yapılan seçme sınavlarıyla yapılmıştır. Ancak yukarıda da bahsedildiği gibi lise tür ve sayılarının artması ile 1997 yılında Liselere Geçiş Sınavı (LGS) merkezi tek bir sınav olarak uygulanmaya başlamıştır. Bu uygulamaya 2005 yılında adı Ortaöğretim Kurumları Sınavı (OKS) olarak değiştirilerek devam edilmiştir. Ancak sadece OKS puanına göre liseye öğrenci yerleştirmenin öğrencilerin okul öğrenmelerine ilgisini azalttığı, özellikle ortaokul son sınıfta öğrencilerin özel ders ve dershaneye yöneldiği ve de devamsızlıklara neden olduğu eleştirilerine çözüm olarak 2007 yılında OKS puanlarına ek olarak yerleştirmeye esas olan puanın %7’sini oluşturacak şekilde ilköğretimdeki başarı puanı eklenmeye başlanmıştır. OKS’nin son sınıfta uygulanan çoktan seçmeli sorulardan oluşan tek bir test olması ve öğrencilerin geleceklerinin böyle tek bir teste dayanmasının getirdiği baskı ve stres tartışmaları bu modelin 2009 yılında değiştirilmesini getirmiştir. OKS yerine getirilen Seviye Belirleme Sınavı (SBS) son sınıfta uygulanan tek bir test yerine 6, 7 ve 8. sınıflarda uygulanan çoktan seçmeli testlerden oluşan bir model olarak 2013 yılına kadar uygulanmıştır. SBS uygulamasında yerleştirmeye esas olan puanın %70’i SBS puanlarından, %25’i ilköğretim başarı puanından ve %5’i ise davranış notlarından oluşturulmuştur (Gür ve diğerleri, 2013; Kasapçopur, Çakır, Norşenli, & Halay, 2010; Türk Eğitim Derneği, 2010). Ancak 2010 yılında davranış notunun yerleştirme puanına katılması uygulaması Danıştay tarafından durdurulmuştur. Böylece SBS uygulaması %70

SBS puanı ve %30 ilköğretim başarı puanı ile yerleştirme puanının hesaplanması şeklinde 2013 yılına karar devam etmiştir. Nihayetinde 2013 yılında alınan bir kararla küçük yaşta her sınıf düzeyinde ve her yıl yapılan sınavlarla öğrencilerin psikolojilerinin olumsuz etkilenmesi eleştirileriyle SBS kaldırılmış, yerine Temel Eğitimden Ortaöğretime Geçiş (TEOG) Sınavları getirilmiştir. TEOG; Türkçe, Matematik, Fen ve Teknoloji, İnkılap Tarihi, Din Kültürü ve Yabancı Dil dersleri olmak üzere altı dersten her dönem yapılan sınavlardan bir tanesinin merkezi ve çoktan seçmeli olarak uygulanması şeklindedir (Eğitim Reformu Girişimi, 2013; Elçi, Süzme, Yıldız, Canbolat, & Çelik, 2016; Milli Eğitim Bakanlığı, 2016). TEOG'la sadece talep edenlerin değil tüm öğrencilerin sınava girmesinin zorunlu olduğu bir seçme dönemi başlamıştır. Tüm öğrencilerin sekizinci sınıfın her döneminde birer kez bir sınav maratonuna girmesinin getirdiği psikolojik sorunlar, kapsama dayalı bir başarı testi olması nedeniyle onlarca birincinin çıkması ve bir başarı testi olan TEOG'un seçme amaçlı kullanılması eleştirilmiştir. Nihayetinde de alınan bir kararla 2017 yılında TEOG kaldırılmış, yerine liselerin yüzde doksanı için adrese dayalı, yüzde onu için ise merkezi sınavla yerleştirme yapılacağı açıklanmıştır.

Türkiye'de yukarıda belirtildiği gibi son 62 yıldır ortaöğretime geçiş için farklı sistemler uygulanmıştır. Bu sistemlerin hepsinde de kademeler arası geçişte seçmeye dayalı bir yerleştirme yapılmıştır. Seçme işlemi ise çoktan seçmeli bir sınava dayandırılmıştır. Nihayetinde bu sınavların adı ve sayıları değişmekle birlikte benzer sınav uygulamaları devam etmiş ve bu sınavlar çoktan seçmeli sorulardan oluşturulmuştur.

Yükseköğretime geçiş: Türkiye'de yükseköğretime geçiş 1950'lerin sonuna kadar lise mezunlarından talep edenlerin üniversiteler tarafından yapılan bir sınav olmaksızın yerleştirilmesi şeklindedir. Çünkü 1950'lerin sonuna kadar yükseköğretime girebilecek ve yükseköğretime devam etme talebi olan öğrenci sayıları yükseköğretim kontenjanlarından daha az olmuştur. Bunun temel nedeni üniversiteye gidebileceklerin daha lisede belirlenmesidir. Bu belirleme 1935 yılında liselerde uygulanmaya başlanan Lise Bitirme ve Devlet Olgunluk sınavları ile olmuştur. Bu sınavlardan Lise Bitirme Sınavında başarılı olanlar lise diploması almaya hak kazanırken, ancak Lise Bitirme Sınavında başarılı olanların girebildiği Devlet Olgunluk sınavı ise üniversiteye gitmek isteyenlere Milli Eğitim Bakanlığı tarafından uygulanan bir sınav olmuştur. Devlet Olgunluk Sınavı her yıl Haziran ve Eylül dönemlerinde yazılı olarak yapılan, soruları merkezden hazırlanarak tüm liselere gönderilen, aynı gün ve saatte uygulanan, puanlaması her okulun kendi bünyesinde kurulan bir komisyon tarafından bakanlığın oluşturduğu anahtara ve puan çizelgesine göre yapılan sınavlar şeklinde uygulanmıştır. Bu dönemde sadece Devlet Olgunluk sınavında başarılı olanlara üniversitelere başvurma hakkı tanınmıştır. Yapılan bir değişiklikle 1955 yılında Lise Bitirme ve Devlet Olgunluk Sınavı birleştirilerek Devlet Lise Sınavı adı verilen liseyi bitirmek için girilmesi ve geçilmesi zorunlu, soruları yine merkezden gönderilen merkezi bir sınav haline getirilmiştir (Özgüven, 1972). Bu sınavdan başarılı olanlar, yani liseyi bitiren herkesin yükseköğretime girmeye hak kazandığı 1955-1958 yılları arasında yükseköğretim talebi olan öğrenci sayılarının başvurdukları üniversite programlarda kontenjanı aşması durumuyla karşılaşmış ve üniversitelerin seçme yapması gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu seçme işlemi başlangıçta; başvuru sırası, lisedeki bölüm, lise bitime derecesi gibi basit yöntemlerle yapılabilmıştır (Arslan, 2004; ÖSYM, 2017b). Ancak 1958 yılında Devlet Lise Sınavları merkezi olmaktan çıkarılarak her okulun kendi bünyesinde yaptığı sınavlar haline getirilmiş (Özgüven, 1972) ve Türkiye'nin üniversiteye geçişte üniversitelerin yaptıkları seçme sınavlarıyla öğrenci kabulü dönemi başlamıştır.

1958-1974 yılları arasında başlangıçta her üniversite ya da fakülte kendi amaçları doğrultusunda kendi sınavlarını açık uçlu, mülakat ya da çoktan seçmeli olarak yapmışlardır. Daha sonraları bazı üniversiteler

birleşerek çoktan seçmeli sınavlar yaparak öğrenci seçmişlerdir (Arslan, 2004; ÖSYM, 2017b). Yükseköğretim kontenjanları karşısında hızla artan aday sayıları ve bu adayların her üniversitenin yaptığı sınava girmek için yurtiçinde şehirden şehre koşturmaları, hatta buna rağmen çakışan sınav tarihleri ya da ekonomik yetersizlikler nedeni ile bazı sınavlara girememeleri gibi nedenlerden dolayı merkezi bir ortak sınav yapma ihtiyacı karşı konulamaz hale gelmiştir. Bu doğrultuda Üniversitelerarası Kurul, üniversiteye giriş sınavlarının tek merkezden yapılmasını uygun bulmuş ve 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun üniversitelere girişi ve üniversite öğrenciliğini düzenleyen 52'nci Maddesine (Resmi Gazete, 1973) dayanarak 19 Kasım 1974 tarihinde Üniversitelerarası Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezini (ÜSYM) kurmuştur. Böylece 1974 yılından itibaren yükseköğretim programlarına merkezi sınavlarla öğrenci seçme ve yerleştirme dönemi başlamıştır. Yükseköğretime öğrenci seçme ve yerleştirme işlemleri, 1981 yılına kadar ÜSYM tarafından yürütülmüştür (ÖSYM, 2017b). ÜSYM tarafından 1974-1975 yıllarında aynı gün iki oturumlu yapılan ve çoktan seçmeli sorulardan oluşan seçme sınavları, 1976 yılından 1980 yılına kadar aynı gün ve tek oturumlu olarak yapılmıştır. 1981 yılında ÜSYM, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 10'uncu ve 45'inci maddelerinde yapılan düzenleme ile Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM) adı altında Yükseköğretim Kurulunun (YÖK) bağlı bir kuruluşu hâline getirilmiştir. ÖSYM tarafından yapılan yükseköğretime geçiş sınavları 1981-1999 yılları arasında Öğrenci Seçme Sınavı (ÖSS) Nisan ve Öğrenci Yerleştirme Sınavı (ÖYS) Haziran aylarında olmak üzere iki aşamalı olarak yapılmıştır. Bu sınavlardan ÖSS baraj niteliğinde olup temel bilgileri kullanarak düşünebilme becerilerini ölçerken, ÖYS lise müfredatına dayalı bir test olarak uygulanmıştır. İki aşamalı bu sınavlarda yerleştirmeye esas olan puanların hesaplanmasında 1981 yılında sadece sınav puanları kullanılırken 1982 yılından itibaren Ortaöğretim Başarı Puanı (OBP) eklenmiştir (Özgüven, 1972; Arslan, 2004; Yükseköğretim Kurulu, 1999). 1987 yılına kadar sınavlara giren tüm adayların testlerdeki tüm soruları yanıtlamaları gerekirken, 1987 yılından itibaren tercihleri ile ilgili olmayan alt testleri yanıtlamama olanağı verilmiştir (ÖSYM, 2017b). ÖSS ve ÖYS olarak uygulanan iki aşamalı sınav 1999 yılında tek basamaklı hale getirilerek sadece ÖSS'nin uygulanmasına karar verilmiş ve yükseköğretime geçiş 1999-2006 yılları arasında ÖSS ile tek basamaklı olarak uygulanmıştır. Bu yıllarda ÖSS önceki yıllarda olduğu gibi 2006 yılına kadar temel bilgilerle düşünebilme becerileri ölçen bir sınav olarak uygulanmıştır. Ancak tek basamaklı ÖSS; lise müfredatından soru sorulmaması ÖSS'ye girilen lise son sınıfta sınav hazırlığı gerekçesiyle okul devamsızlığı problemine ve okul öğrenmeleri ile müfredata olan itibarın azalmasına, daha çok sınav hazırlığına odaklanmaya neden olduğu eleştirilerine maruz kalmıştır. Bunun üzerine 2006 yılında ÖSS kapsamında değişikliğe gidilerek, soruların bir bölümü yine önceki dönemde olduğu gibi temel bilgilerle düşünebilme becerilerini ölçecek nitelikte, bir kısmı ise lise müfredatına dayalı hale getirilmiştir. (ÖSYM, 2017; Yükseköğretim Kurulu, 2007). 1981-1999 yılları arasında olduğu gibi tekrar 2010 yılında yükseköğretime geçişte iki basamaklı sınav sistemine geçilmiş ve Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi (ÖSYS) olarak adlandırılmıştır. ÖSYS Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) ve Lisans Yerleştirme Sınavları (LYS) olarak adlandırılan iki aşamalı sınavlardan oluşmaktadır. Bu aşamalarından ilkinde uygulanan YGS puanları; açık öğretim ve ön lisans programlarına yerleştirme için kullanıldığı gibi, ortaöğretime tamamlayan ve yükseköğretim görmek isteyenlerin yeterliklerini test eden bir sınav olarak LYS'ye girebilmek için baraj niteliğinde kullanılmıştır. İkinci basamak olan LYS ise ders düzeyinde bilgi ölçen birden çok sınavdan oluşan bir sınav paketi olarak puanları lisans programlarında öğrenci yerleştirmekte kullanılmıştır. LYS Haziran ayında beş alanda yapılan iki hafta sonunda gerçekleştirilen beş sınav şeklinde uygulanmıştır (ÖSYM, 2017a; Özoglu, Yıldız , & Canbolat, 2013). Çok sınavlı, pek çok puan türü hesaplanan ve oldukça karmaşık olmasıyla

eleştirilen ÖSYS 2017 yılında alınan bir kararla 2018 yılında Yükseköğretim Kurumları Sınavı (YKS) olarak değiştirilmiştir. Bir manada YKS ile 1981-1999 yılları arasında uygulanan iki basamaklı sisteme geri dönüş olmuştur. YKS iki ayrı oturumda yapılacak ve birinci oturumda; Türkçe ve temel matematik sorularından oluşan muhakeme, akıl yürütme, mantıklı düşünme gibi becerileri ölçen Temel Yeterlik Testi, ikinci oturumda ise lise müfredatına dayalı Türk Dili ve Edebiyatı-Coğrafya 1, Sosyal Bilimler, Matematik ve Fen Bilimleri olmak üzere dört test uygulanacaktır (Yükseköğretim Kurulu, 2017).

Ortaöğretime geçişte olduğu gibi yükseköğretime geçişte de adı, sayısı ve kapsamı değişmekle birlikte 40 yılı aşkın zamandır merkezi sınavlar yapılmaktadır. Türkiye’de kademeler arası geçişin tarihi ve bugünkü durum incelendiğinde, ortaöğretime ve yükseköğretime geçiş yukarıda belirtildiği gibi zaman zaman bir ya da birden çok sınavla, zaman zaman ise sınavlar dizisiyle olmuştur. Sınavlarla yapılan bu geçiş; eğitimin alt basamaklarından üst basamaklarına ilerlerken seçerek, eleyerek ve bunu zaman zaman acımasızca, eğitimdeki eşitsizlikleri dikkate alınmadan yapılmıştır.

Başka Ülkelerde Kademeler Arası Geçiş

Genel olarak bakıldığında sosyal devlet olma niteliğine kavuşmuş olan ülkelerde devlet okullarında önemli nitelik farklılıkları bulunmamaktadır. Aynı zamanda bu devletler hemen hemen tüm vatandaşlarına iyi eğitim olanakları sunmaktadırlar. Hal böyle olunca, yani okullar arasında nitelik farklılıkları olmayınca, aday ve kontenjan açmazına bağlı olarak seçme sınavları yapmak ve adaylardan kontenjan fazlası olan kısmını elemek gereği doğmamaktadır. Ancak bu ülkelerde de üst yetenek grubundaki bireylerin ihtiyaçlarına göre eğitim almaları için seçme işlemleri yapılmaktadır ki bu tür bir seçme elemeye değil yeteneğe dayanmaktadır. Aynı zamanda aday sayıları ile kontenjanlar arasında önemli büyüklüklerde farkın olmadığı durumlarda da seçerek elemek yerine yönlendirme, öğrenci yetenekleri ve öğrencinin ilgi ve tercihleri öne çıkması söz konusudur. Ancak eğitim kurumları arasında nitelik, saygınlık ve olanak farklılıklarının olduğu; aynı zamanda kontenjanların sınırlı fakat aday sayılarının fazla olduğu ülkelerde sınavlarla eleyerek seçme yapılmaktadır (Dünya Bankası, 2011).

Ortaöğretime geçiş: Ülkeler ortaöğretime geçişi okul bitirme sınavı, merkezli seçme sınavı, okul temelli seçme sınavı gibi sınavlarla ve/veya okul notları, öğretmen görüşleri gibi başka ölçülerle yapmaktadırlar (Gür, Çelik, & Coşkun, 2013; Kasapçopur, Çakır, Norşenli, & Halay, 2010). Tablo 1’de liselere geçişte bazı ülkelerin kullandıkları değişkenler verilmiştir.

Tablo 1. Liselere Geçişte Bazı Ülkelerin Seçmede Kullandıkları Değişkenler

Ülke	Okul Bitirme Sınavı	Merkezi Seçme Sınavı	Okul Bazlı Seçme Sınavı	Okul Notları	Öğretmen Görüşleri
Çin	*				
Rusya	*				
İtalya	*				
Fransa	*			*	*
İsviçre			*	*	*
Almanya				*	*
Finlandiya				*	
ABD		*			
G. Kore		*		*	
Hollanda		*			
İngiltere		*			
Macaristan		*		*	
Japonya		*		*	

Kaynak: (Gür, Çelik, & Coşkun, 2013)

Yükseköğretime geçiş:

Bazı ülkelerde ortaöğretimi tamamlayan ve talep eden herkes yükseköğretime devam edebilirken, bazı ülkelerde kontenjan arzının talebe göre sınırlı olması nedeniyle yükseköğretime geçiş adayların belirli koşulları sağlamasına dayandırılmıştır. Bu belirli koşullar; merkezi sınav puanı, ortaöğretimi bitirirken girilen sınavın sonuçları, ortaöğretim okul başarı puanları değişkenlerinin tek tek ya da birlikte farklı bileşimlerine dayanmaktadır. Yükseköğretime yerleştirmede kullanılan bu değişkenlere göre bazı ülkeler merkezi bir yerleştirme yaparken bazı ülkelerde belirli bir takvim doğrultusunda doğrudan yükseköğretim kurumlarına yapılan başvurularla yerleştirme yapılmaktadır. Avrupa’da genellikle yükseköğretim kurumlarına doğrudan başvuru ve bu kurumların adayları kabulü yolu kullanılmaktadır (Yükseköğretim Kurulu, 1999; Türk Eğitim Derneği, 2010). Aşağıda Tablo 2’de bazı ülkelerin yükseköğretime öğrenci geçişinde kullandıkları değişkenler özetlenmiştir.

Tablo 2. Bazı Ülkelerin Yükseköğretime Geçişte Kullandıkları Değişkenler

Ülke	Ortaöğretim Bitirme Sınavı	Merkezi Seçme Sınavı	Ortaöğretim Notları	Talep Eden Herkes	Üniversitenin Yaptığı Sınav
Avusturya	*				
Belçika				*	
Danimarka	*	*			
Finlandiya	*				
İtalya	*				*
Fransa	*				*
İsveç	*				
Almanya	*		*		
ABD		*	*		
Hollanda	*		*	*	
İngiltere	*	*			
Macaristan	*				*
G. Kore		*	*		*
Japonya		*			*

Kaynak: (Günay & Gür, 2009; Yükseköğretim Kurulu, 1999; Türk Eğitim Derneği, 2010) *derlenmiştir.*

Türkiye’de Seçme Sınavlarının Yan Etkileri

Türkiye’de yukarıda bahsedildiği gibi tarihsel süreçte küçük farklılıklarla birbirini tekrar eden çok sayıda değişiklikle kademeler arası geçiş modelleri kullanılmıştır. Bir model kullanılırken yaşanan sorunlara, eleştiri ve şikâyetlere dayalı olarak model üzerinde pansuman niteliğinde değişiklikler yapılmıştır. Köklü ve bütüncül bir yaklaşımla bir model ortaya konulup uygulanmamıştır. Bu nedenle de gerek ortaöğretime, gerekse yükseköğretime geçişte sık sık değişiklikler yapılmıştır. Bu modellerin ömrü o denli kısa olmuştur ki bir okul kademesine başlayan öğrenci diğer okul kademesine geçeceği zaman başladığındaki sistem değiştiğinden, okulun son döneminde bile yeni bir sistemle karşılaşmıştır. Türkiye’nin yarım asrı aşan kademeler arası geçiş deneyiminde hızla değişen sistemlerden dolayı ortaya çıkan yan etkiler ve bu yan etkileri bertaraf etmek için yapılan küçük değişikliklerle bazen ön görülemeyen bazen de bile bile yaşanan yeni yan etkileri üretmiştir. Bu yan etkiler ve bağlı sorunlar aşağıda beş ana başlık altında özetlenmiştir.

Okulların ve Eğitim Programlarının işlevsizleşmesi:

Lise türleri, bunların eğitim olanakları ve nitelik farklılıklarının olması ve de gün geçtikçe bu farklılıkların derinleşerek hiyerarşinin artması (Gür, Çelik, & Coşkun, 2013) öğrencilerin ve velilerin ortaokul döneminde ana amaçlarının liseye geçiş sınavlarında yüksek puan almak ve de yüksek puanla öğrenci alan bir liseye kayıt yaptırabilmek olmasına neden olmuştur. Eğitim sisteminin bütünü açısından bakıldığında da yüksek puanla alan liseye kayıt yaptırmak ve burada eğitimi devam ettirmek yükseköğretimde de iyi bir programa yerleşmenin yolu olarak tanımlanmıştır. Aynı şekilde yükseköğretime geçişte yüksek puan almak; iyi bir yükseköğretim programına yerleşerek adayın geleceğinin kurtulması olarak kabul edilmiştir. Bu durum kademeler arası geçişi adaylar arasında bir yarışa dönüştürmüştü; olması gerekenin aksine kademeler arası geçiş için yapılan sınavlar amaç, okul eğitimi ise bu amaca erişmek için alınması gereken bir diploma ve araç haline dönüşmüştür. Bu nedenle öğrenciler, veliler ve hatta okullar öğrencilerin sınava hazırlığı öncelikle; okul, okul öğrenmeleri ve eğitim programları göz ardı edilir hale gelmiştir. Özellikle sınava hazırlanılan yıl okul devamsızlıkları ve raporlu okula gelmeme gün sayıları artmış, hatta bakanlıkça sınav hazırlığı için izinler verilmiştir (Elçi, Süzme, Yıldız, Canbolat, & Çelik, 2016). Tüm eğitim sistemi kendini kademeler arası geçişte uygulanacak sınava göre biçimlendirmiştir (Türk Eğitim Derneği, 2010). Bu durum; yazılı ve sözlü olarak kendini ifade etme gücü zayıf, sosyalleşme sorunları olan, toplum ve sorunlarına duyarlılığı düşük, problem çözme becerisi gelişmemiş, milli eğitim amaçlarına ulaşamamış, çağın gerektirdiği becerileri yeterince kazanamamış bir liseli, üniversiteli ve mezunları kitesinin oluşmasına neden olmuştur (Yükseköğretim Kurulu, 2007).

Okul dışı sınav hazırlık kaynaklarına yönelme:

Hem ortaokuldan liseye hem de liseden üniversiteye geçişte adaylar arasındaki yarış ve rekabet öğrencileri sınava diğer adaylardan daha iyi hazırlık yapmaya itmektedir. Bununla birlikte öğrenciler ve veliler tarafından okulların sınavlara yeterince hazırlayamadığının düşünülmesi (Türk Eğitim Derneği, 2010) sınav hazırlığından okul dışı kaynaklara talebi ortaya çıkarmaktadır. Bu tip kaynaklar öğrencinin öğrenmesinden çok sorular üzerinde hızlı düşünerek, hızlı ve doğru soru çözmesi becerileri üzerine odaklanmaktadır (Yükseköğretim Kurulu, 2007). Bu okul dışı kaynaklar özel ders, dersane, basılı ve dijital/çevirim içi sınav hazırlık yayınlarıdır. Hızlı ve doğru soru çözebilen ancak sorun çözmeyen, sosyalleşemeyen, topluma duyarlı olamayan birey yetiştiren bu kaynakların ailelere 2010 yılındaki maliyeti; ortaöğretime geçiş için 5,5; yükseköğretime geçiş için 6 milyar, toplamda 11,5 milyar dolardır (Türk Eğitim Derneği, 2010). Milli Eğitim Bakanlığının 2010 yılı toplam bütçesi 19 milyar dolar

(Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2010) olduğunu dikkate alındığında eğitim-öğretim için değil sınav hazırlığı için olan bu maliyetin büyüklüğü apaçık ortadadır.

Liseler arasında kalite farklılıklarının artması:

Kademeler arası geçişteki sınav yarışı ve puanlama; liseleri süreç içinde öğrenci kabulündeki taban ve tavan puanlarına göre sıralayan ve bu sıralamayı kalite sıralaması ve de uçurumu haline getiren bir yapı oluşturmuştur. Başlangıçta sınavla öğrenci alan lise türü 1955 yılında Maarif Kolejleri iken (1975’den itibaren Anadolu Liseleri), 1964 yılında Fen Liseleri, 1985 yılında Anadolu İmam Hatip Liseleri, 1990 yılında Anadolu Öğretmen Liseleri ve 2003 yılında Sosyal Bilimler Liselerinin açılması ile sınavla öğrenci alan lise türleri yıllar içinde hızla artmıştır. Özellikle 2005 yılından itibaren Genel Liseler Anadolu liselerine dönüştürülmeye başlanmış (Gür, Çelik, & Coşkun, 2013), 2017 yılına gelindiğinde tüm liseler Anadolu Lisesi olarak sınavla öğrenci alır hale gelmiştir (MEB, 2016). Bir liseye yerleştirilen öğrencilerin aldıkları puanlara göre yerleştirilmesi, benzer puanlara ve dolayısıyla benzer başarı düzeylerine sahip öğrencileri bir lisede topladığından durumun doğal bir sonucu olarak liseler arasında bir puan hiyerarşisi oluşmuştur.

Sınavların yarattığı stres ve baskı:

Gerek ortaokuldan liseye gerekse liseden üniversiteye geçişte öğrencilerin önünde bir sınav ya da sınav dizisinin olması, bu sınavdan alınan puanların geleceklerini şekillendireceğinin düşünülmesi özellikle öğrenciler başta olmak üzere, veliler ve öğretmen üzerinde bir stres kaynağı oluşturmuştur. Yukarıda da bahsedildiği gibi tek bir sınavın yarattığı stresin ve psikolojik sorunların azaltılması ve zaman yayılması için çok sınavlı modeller denenmiş ancak bunlar stresi ve psikolojik sorunları beklenenin aksine zamana yayarak artırmıştır.

Seçme sınavlarında adayın aldığı puanın yüksekliğine bağlı olarak okul, bölüm ya da alan seçilmesi:

Gerek ortaöğretime gerek yükseköğretime geçişte uygulanan testler ve bu testten alınan puanın ağırlıklı olduğu yerleştirme puanının büyüklüğü öğrenci ve velileri tarafında temele alınarak tercihler belirlenmiştir (Yükseköğretim Kurulu, 2007). Öğrencinin kişilik özellikleri, ilgileri ve yetenekleri büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Bu durum; puanı yettiği için girdiği okulda mutlu olmayan, bu seçimine göre şekillenen geleceğinden memnun olmayan, hatta ileride tüm eğitimi ve maliyetini göz ardı ederek alan değiştiren büyük bir kitleye neden olmuştur. Puan yüksekliğine bağlı tercih yapma eğilimi okul rehberlik hizmetleri yönlendirmede kişilik özelliklerinden daha çok hangi puanla hangi okula girilir konusunda rehberlik yapmaya yöneltmiş ve okul rehberlik hizmetlerinin gelişimi ve işlevi önünde bir engel oluşturmuştur.

Yan etkilerin giderilmesi için yapılan değişiklikler ve sonuçları

Kademeler arası geçişte uygulanan sınav sistemlerinin okulların ve müfredat işlevsizleşmesine ve okul dışı sınav hazırlık kaynaklarına yönelmeye ilişkin yukarıda bahsedilen yan etkileri ortaya çıktıkça, bu yan etkileri ortadan kaldırmak için kademeler arası geçiş sistemlerinde küçük tedbirler alınmıştır. Ortaöğretime geçişte bu sorunun ortadan kaldırılması için 2007 yılında yerleştirmede kullanılan puana OKS puanına ek olarak %7 oranında ilköğretim başarı puanının (diploma notu) eklenmesine karar verilmiştir. Ardından 2009 yılında SBS’ye geçişle birlikte ilköğretim başarı puanının %25’e çıkarılan katkısı yanında davranış notlarının da %7 oranında yerleştirme puanına eklenmesine karar verilmiştir (Görmez & Coşkun, 2015). Yükseköğretime geçişte ortaöğretim başarı puanlarının (OBP) yerleştirme puanlarına katılması 1999 yılında olmuştur (ÖSYM, 1999). Sistemde bu tür küçük düzeltmelerle okul ve müfredatın itibarının artırılması, okul dışı sınav hazırlık kaynaklarına

yönelmenin önüne geçilmesi istenmiştir. Ancak ortaöğretime ve yükseköğretime geçişte okul başarısının yerleştirme puanına katılması pek çok kesimde öğrencilerin okul puanlarının şişirilmesi riski doğurduğu gerekçesi ile eleştirilmiştir. Bir başka sorun ise yüksek ve düşük başarılı okuldaki öğrencilerin puanlarının eşit sayılması olmuştur. Yükseköğretime geçişte bu dengesizliğin giderilmesi için ÖSYM, 2002 yılında bir karar alarak 2003 yılından itibaren; okulun puan ortalaması, standart sapması ve ÖSS puan ortalaması göre öğrencilerin puanlarını okullarına göre standartlaştırılarak Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı (AOBP) hesaplanmasına yoluna gitmiştir (ÖSYM, 2003). Ancak bu durum da sorunun çözümünde etkili olmamış, lisenin son sınıfının son döneminde yüksek başarılı okuldaki öğrenciler düşük başarılı okullara nakil aldırarak kaydıyla, düşük başarılı okulun ortalama ve standart sapmasına göre standartlaştırılan AOBP'leri ile bir avantaj sağlama yoluna girmişlerdir. Nihayetinde 2012 radikal, önemli ve olumlu bir kararla dersaneler kapatılmış ve ardından ortaöğretime geçişte TEOG sistemi getirilerek dersane ihtiyacının ortadan kalkması beklenmiştir. Ancak dersaneler kapatılsa da tüm ortaokul öğrencilerinin girmekle yükümlü hale getirildiği TEOG, sınav hazırlığı ihtiyacını ortadan kaldıramamış, kapatılan dersaneler yerini başka yollara bırakmıştır.

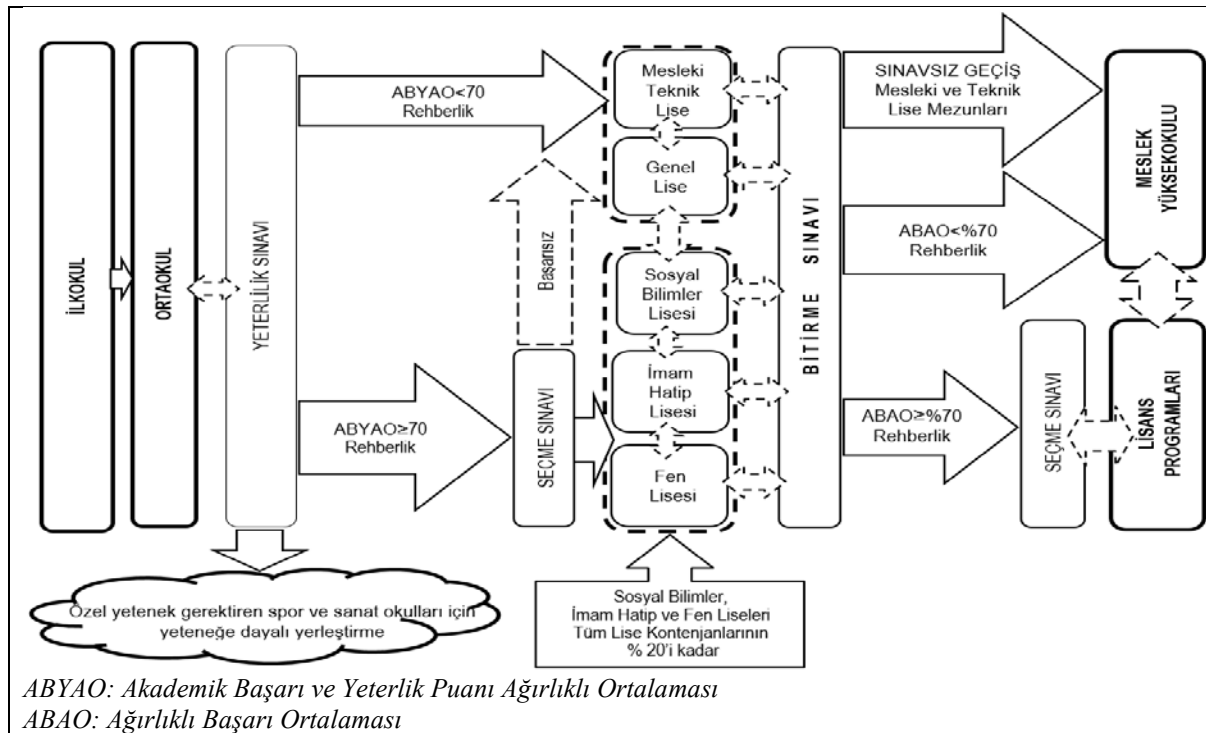
TEOG'un 2017 yılında kaldırılması ardından liselerin yüzde doksanı için adrese dayalı, yüzde onu için ise merkezi sınavla yerleştirme yapılacağı, bu sınava tercih edenlerin gireceği açıklanmıştır. Okulların %10'u için ortaokul öğrencilerinin büyük kısmı aday olacak ve yapılacak seçme sınavına gireceğinden yukarıda bahsedilen sorunların büyük ölçüde devam edeceği öngörülebilir. Ancak, bu sistemin adrese dayalı yerleştirme işlevi iyi planlanır ve uygulanırsa okul türlerinin ve okullar arasındaki farklılıkların azalması konusunda bir etkisinin olması beklenebilir.

Kademeler arası geçişte sınavla seçme ve elemeye dayalı sistemlerin kaçınılmaz bir sonucu olan stres ve sınav kaygısı gibi psikolojik sorunlar gündemde sürekli olarak tartışma konusu olarak kalmışlardır. Bu tartışma ve eleştiriler kademeler arası geçiş sistemlerinde değişiklikler yapılmasına neden olmuştur. Bu değişiklikler sistemin bütünü üzerinde değil yapılan sınav sayıları üzerinde olmuştur. Nitekim ortaöğretime geçişte LGS ve OKS tek sınavken, SBS ile üç sınav, TEOG'la altı dersten ve iki defa yapılan çok sınav ve nihayetinde neredeyse başlangıca; LGS modeline dönülerek tekrar tek sınav indirgenmiştir. Benzer bir süreç yükseköğretime geçişte de yaşanmıştır. Merkezi sınavlı modele geçildiği 1974 yılında iki oturumlu bir sınav yaparken, 1981 yılında ÖSS ve ÖYS ile iki sınavlı, 1999 yılında ÖSS ile tek sınavlı, 2010 yılında YGS ve LYS ile çok sınavlı ve nihayetinde 2018 yılından itibaren yine başa dönerek 1974 yılındaki gibi iki oturumlu tek sınav geçmiştir. Zaten denenmiş olanı tekrar eden, bir kısır döngü halinde sınav sayılarını değiştirmenin ve başa dönmenin bu sorunu çözme potansiyeli bulunmamaktadır.

Kademeler arası geçiş ve yönlendirmede öğrenci rehberlik hizmetleri asıl işlevleri olan ilgi, ihtiyaç, yetenek, kişilik gibi öğrenci niteliklerine dayalı olarak kademeler arası geçişte ve yönlendirme hizmeti sunmada puan üstünlüğüne göre yerleştirmenin esas olduğu sistemde işlevsiz kalmıştır. Eğitim sistemini şekillendiren, araç olmaktan çıkıp amaç haline dönüşen sınavlar eğitim sistemini şekillendirdiği gibi kademeler arası geçişte rehberlik hizmetlerini de asıl işlevlerinden uzaklaştırmıştır. Rehberlik hizmetleri kademeler arası geçişte öğrencilere daha çok kaç puanla hangi okula girileceği ve buna göre tercih yapma konusunda hizmet vermiş olmuştur.

Kademeler Arası Geçiş için Bir Model Önerisi

Eğitim sisteminde köklü değişikliklerin hızla yapılması pek çok ön görülemeyen sorunun doğmasına neden olabildiği gibi, sistemin bir bütün olarak aksamadan çalışması önünde entegrasyon ve uyum sorunlarına da neden olabilir. Bu nedenle kademeler arası geçiş için kısa ve orta vadede değişiklikleri içeren aşamalı bir model önerilmesi doğru bulunmuştur. Bununla birlikte eğitim sisteminin bir bütün olarak ele alınması gerekliliğinden yola çıkarak da ortaöğretim ve yükseköğretime geçişler birlikte modellenmiştir. Bu modelin; (a) okul tür ve kalite farklılıklarını azaltan, (b) merkezi sınavların önünde yığılmaları engelleyen, (c) tüm kesimler üzerindeki sınav stresini en aza indirgeyen, (d) okulu ve okul öğrenmelerini değerli ve işlevsel hale getiren, (e) adil, (f) tüm kademe ve sınıflarda yatay ve dikey geçişlere olanak tanıyan, (g) öğrenci kişilik özelliklerini dikkate alan, (h) üst yetenek grubunu seçebilen bütünlük olması amaçlanmıştır.

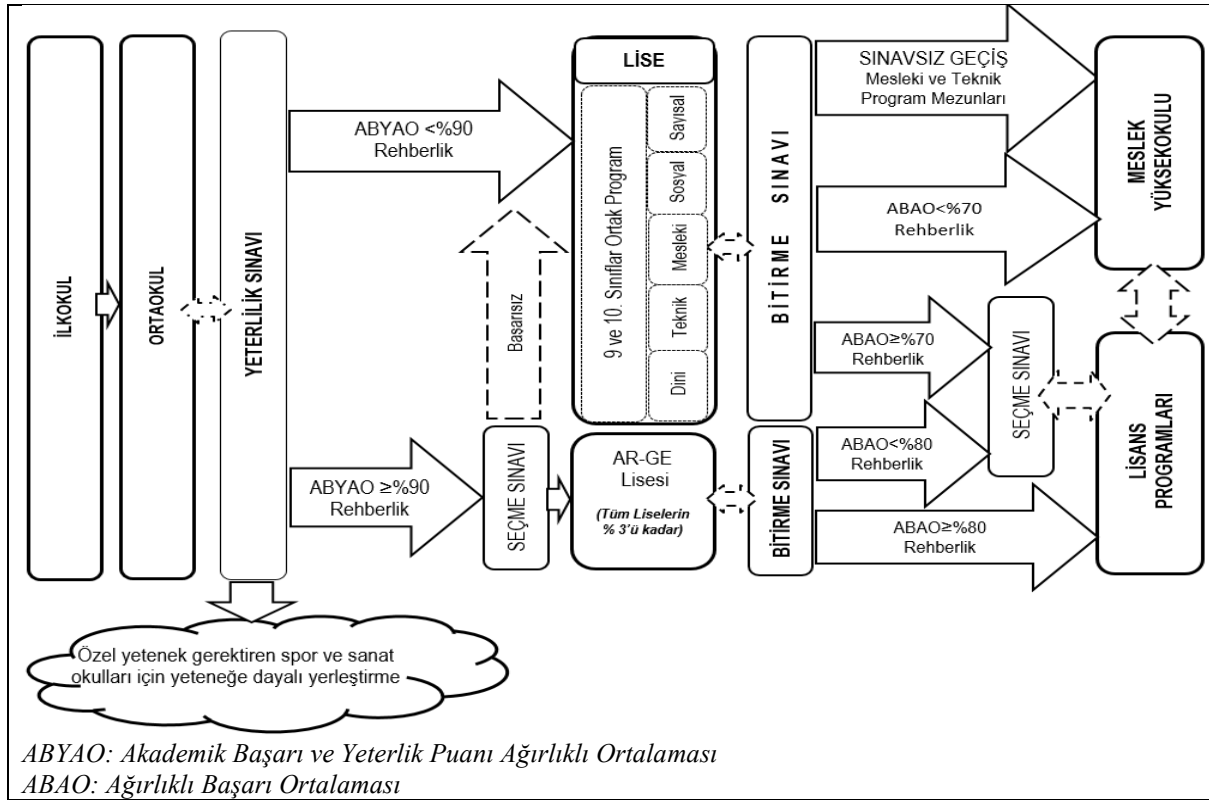
Şekil 1. Kademeler arası geçişte kısa vade için model önerisi

Ortaöğretime Geçiş

Bu modelde ortaöğretime (lise) geçiş; öğrencilerin ortaokul 5, 6, 7 ve 8'inci sınıf okul akademik başarıları, rehberlik hizmetleriyle belirlenen ilgi ve yetenekler ile 8'inci sınıfın sonunda yapılacak yeterlik sınavına dayandırılmaktadır.

Ortaokul akademik başarıları

Ortaokul eğitiminde öğrencilerin süreç içinde değerlendirilmesine önem verilmelidir. Bu amaçla süreçte her sınıf düzeyinde öğrenci başarısına ilişkin yapılacak ölçme ve değerlendirme hizmetlerinin niteliğinin artırılması gereklidir. Öğretmenlerin bu bakımdan hizmet içi eğitimle geliştirilmeli, MEB tarafından oluşturulacak ve öğretmenlerin kullanımına açılacak soru bankası ve bilişim desteği ile güçlendirilmesi böylelikle ölçme sonuçlarının geçerlik ve güvenilirliklerinin artırılarak daha doğru değerlendirmeler yapılması sağlanmalıdır. Bu bağlamda ortaokul eğitimi boyunca yapılacak daha güvenilir ve geçerli ölçme sonuçlarının liseye geçişte okul akademik başarıları olarak kullanılması sağlanmalıdır.

Şekil 2. Kademeler arası geçişte orta vade için model önerisi

Okul rehberlik hizmetleri

Öğrencilerin ne tür bir eğitim alacaklarında önemli değişkenlerden birisi öğrencilerin ilgi, yetenek ve kişilik özellikleridir. Zira öğrencilerin ilgilerini, yeteneklerini erken tanıyarak kademeler arası ya da bir mesleğe yönlendirmek önemlidir (Yeşilyaprak, 2011). Bu bakımdan kademeler arası geçişte öğrencilerin ilgi ve yeteneklerini tespit etmekte okul rehberlik servislerinin daha etkin çalışması gereklidir. Okul rehberlik servislerinin kullanımına sunulmak üzere güncel ölçme araçlarının geliştirilmesi gereklidir.

Yeterlik sınavı

Bu modelde ortaokul sonunda, yani 8. sınıf bitiminde dört yıllık okul süresince öğrenmeleri ve öğrencilerin ortaokul mezunu olabilmeleri için gerekli yeterlilikleri test eden bir yeterlik (bitirme) sınavı yapılması önerilmektedir. Bu yeterlik sınavı MEB alt yapısı kullanılarak İl Millî Eğitim Müdürlükleri (MEM) organizasyonu ile okul bölgelerinde kurulacak komisyonlar ya da okullar tarafından yapılmalıdır. Bu sınavın soruları için MEB tarafından bir soru bankası oluşturulmalıdır. Bu soru bankasına hâlihazırda illerde kurulan ve kurulmakta olan Ölçme ve Değerlendirme Birimlerine (ÖDB) işlev kazandırılarak, soru yazma konusunda eğitim almış öğretmenlerin soru hazırlaması sağlanmalıdır. Sorular; ölçülmek istenen kazanımın özelliğine göre çoktan seçmeli veya açık uçlu kısa yanıtı sorular şeklinde olmalıdır. Bu yeterlik sınavlarının puanlaması hazırlanmış olan anahtarlar kullanılarak İl MEM organizasyonu ile oluşturulacak komisyonlar tarafından yapılmalıdır. Böylelikle yeterlik sınavları merkezi bir sınav görünümünden çıkarılacağından; öğrencilerin sınav baskısı ve stresi azalacağı gibi, okula, okul öğrenmelerine ve müfredata itibar artacaktır.

Orta vadede liseler arasındaki farklılıklar azaltılana kadar; Şekil 1'de gösterildiği gibi öğrencilerin okul başarıları ve yeterlik sınavı puanlarına dayalı olarak Akademik Başarı ve Yeterlik Puanı Ağırlıklı Ortalaması

(ABYAO) hesaplanmalıdır. Hesaplanan ABYAO puanı %70 ve üzerinde olanlar, rehberlik hizmetlerine (ilgi, yetenek vb.) göre yapılmış değerlendirmeler dikkate alınarak toplamda %20 kota konulmuş olan Fen, Sosyal Bilimler ve İmam Hatip liseleri için yapılacak seçme sınavına girebilmelidirler. Bu öğrencilerin seçme sınavı puanları, tercihleri ve ortaokuldaki rehberlik hizmetleri değerlendirmeleri dikkate alınarak Sosyal Bilimler, İmam Hatip ve Fen Liselerine yerleştirilmelidir. Bu modelde %20 kota konulmuş okullar için yapılacak seçme sınavına ABYAO %70 ve üzerinde olma ölçütünü aşanların rehberlik hizmetleri değerlendirmelerine göre uygun olanlarının alınacak olması; seçme sınavına girecek aday sayısını süreçte aşamalı olarak azalacağından öğrenci, veli, öğretmen üzerindeki sınav stresi azalacaktır. Diğer yandan öğrenciler; liselerin %80'ini oluşturacak Genel Lise ve Mesleki Teknik Liselere, ortaokulda yapılan rehberlik hizmetleri değerlendirmelerine ve öğrencilerin tercihlerine göre adrese dayalı olarak kayıt edilmelidirler. Özel yetenek gerektiren spor ve sanat alanları için rehberlik hizmetleri dikkate alınarak öğrenciler tespit edilmeli ve söz konusu spor ya da sanat alanı için yapılacak özel yetenek seçme sınavı sonuçlarına göre ilgili liseye kabul edilmelidirler.

Şekil 2'de gösterildiği gibi orta vadede; liseler arasındaki farkların azalmasına paralel kademeli olarak Sosyal Bilimler ve İmam Hatip Liseleri seçme sürecinde çıkarılmalıdır. Fen Liselerinin ise adları değiştirilerek (örneğin AR-GE Lisesi) ve nitelikleri geliştirilerek tüm kontenjanı %3'ü aşmayacak şekilde tüm coğrafyaya dengeli dağıtılarak AR-GE potansiyelini artıracak, lokomotif beyin gücünü yetiştirecek bir yapıyla devam etmelidir. Bu liseler aynı zamanda üniversitelerin ilgi bölümleriyle de entegre olarak işbirliği yapmalıdırlar. Lise düzeyindeki tüm diğer okullar tek bir tür ve çatı altında toplanarak (örneğin sadece Lise) 9 ve 10'uncu sınıflarında ortak bir program uygulanmalıdır. Ortak programın ardından 10'uncu sınıfın sonunda; öğrencilerin başarıları, yönelimleri, ilgileri, yetenekleri ve tercihleri dikkate alınarak aynı çatı altında oluşturulan, sayısal, sosyal, mesleki, teknik ve dini programlara devam etmeleri sağlanmalıdır. Bu süreçte öğrencilerin alanlar arası geçişlerine izin verilmelidir.

Yüksek Öğretime Geçiş

Tüm lise programlarının sonrasında bir bitirme sınavı yapılmalıdır. Okullarda kurulacak güçlü bir ölçme-değerlendirme sistemi ile lise eğitimleri boyunca öğrencilerin akademik başarıları ve ilgi, yetenek gibi özellikleri rehberlik hizmetleri ile ölçülmelidir. Kısa vadede; tüm lise türlerindeki öğrencilerin lise akademik başarı puanları ve bitirme sınavı puanlarıyla (bitirme sınavında başarılı olmak şartıyla) hesaplanacak ağırlıklı ortalaması (ABAO) %70 ölçütünün üzerinde olanlar bitirdikleri lise türü ve rehberlik amaçlı verilerin değerlendirilmesi dikkate alınarak seçme sınavına girebilirler. ABAO en az %70 ölçütünün altında kalanlar yine geldikleri lise türü ve rehberlik değerlendirmeleri dikkate alınarak bitirme sınavından geçer puan almak kaydıyla meslek yüksekokullarına sınavsız yerleştirilmelidirler. Orta vadede lise türleri yerine liseler içinde 11. sınıftan itibaren programlar olacağından yukarıdaki açıklanan modelde lise türleri yerine lisedeki programlar dikkate alınarak aynen kullanılabilir. Diğer yandan orta vadede açılacak AR-GE liseleri bu kapsam dışında bırakılmalı, bir ön üniversite gibi değerlendirilmelidir. Lisedeki akademik başarıları ile bitirme sınavı sonuçlarına göre (bitirme sınavında başarılı olmak şartıyla) ABAO %80 ve üstü olan öğrenciler rehberlik hizmetleri için elde edilen veriler dikkate alınarak sınavsız olarak lisans programlarına yerleştirilmelidirler. AR-GE lisesini bitirmeye hak kazanan ancak ABAO %80 başarı düzeyini tutturamamış öğrenciler seçme sınavına girebilmelidir. Diğer yandan Lisans programları için yapılan seçme sınavı çoktan seçmeli, açık uçlu ve kompozisyon biçiminde olmalıdır. Yapılan sınav okul öğrenmelerinden daha çok akademik yetenek ve üst düzey düşünme becerilerini ölçmeye yönelik

olmalıdır. Kompozisyon sınavı puanları kendini yazılı olarak anlatma becerilerinin önemli olduğu hukuk, edebiyat vb. alanlar öğrenci seçmede değerlendirmeye alınmalıdır.

Sonuç

Önerilen bu model; okul akademik başarısı, yeterlik ve bitirme sınavıyla öğrencilerin hem ortaokulda hem de lisede okul öğrenmeleri önemli hale getireceğinden okulun ve okuldaki öğretim etkinliklerinin önemi artıracaktır. Modelde öğrencilerin ilgi, yetenek, tutum, değer gibi özelliklerini dikkate alındığından ABYAO seçme sınavı ile üst yetenek grubundaki öğrenciler için kontenjanı sınırlı az sayıda okulda eğitim yapılarak üst yetenek grubunu en iyi şekilde değerlendirilmiş olacaktır. Bununla birlikte sistem tek sınav odaklılıktan kurtarılarak tek sınavın yarattığı sorunlar ortadan kalkmış olacaktır. Aynı zamanda bu modelde; tüm aşamalarda, tüm alanlar için yatay ve dikey geçişlere olanak sağlanacaktır.

Modelin her aşamasında okul başarısı yanı sıra kademeyi tamamlamak için yeterlik ya da bitirme sınavları önerilmektedir. Modelde, okul akademik başarısı ve yeterlik ya da bitirme sınavının ağırlıklı ortalamasının kademeler arası geçişte öncelikli olması ve buradan elde edilecek ağırlıklı ortalamanın ölçütün üstünde olması durumunda seçme sınavına girilebilmesi söz konusudur. Diğer yandan seçme sınavı ise modelde akademik yetenek ve üst düzey düşünme becerilerini ölçecek nitelikte tanımlanmıştır. Bu nedenlerle bu modelle okul ve müfredat önemli hale gelecek ve okulun asıl işlevine dönmesi olanaklı olacak, okul dışı kaynaklara olan gereksinim ortadan kaldıracaktır. Modelin kısa vadede lise türlerini azaltması, orta vadede ise lise türlerini ortadan kaldırarak ilk iki yılı ortak, sonraki iki yılında farklı programlara ayrılan bir lise ve kontenjanı sınırlı AR-GE lisesi getirdiğinden; kısa vadede okullar arası kalite farkının nispeten, orta vadede ise tümüyle azalmasına olacaktır. Modelle kademeler arası geçiş büyük ölçüde seçme sınavı odaklılıktan çıkarıldığından, öğrencilerin geleceklerini tek bir sınav ya da sınav dizisine dayandırmadan kaynaklanan stres ortadan kalkmış olacaktır. Bu modelde kademeler arası geçişte öğrencilerin ilgi, yetenek ve kişilik özellikleri önemli hale gelmektedir. Bu sayede öğrencilerin puanlarının yettiği okula kayıt olmalarının yarattığı sorunların ortadan kalkması, lise ya da üniversiteye yerleşme daha bilinçli seçimlerin yapılması olanaklı olacaktır.

Kaynakça

- Arslan, M. (2004). Eğitim sistemimizin kapanmayan yarısı-yükseköğretime geçiş. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16, (37-51).
- Dünya Bankası. (2011). *Türkiye'de temel eğitimde kalite ve eşitliğin geliştirilmesi: zorluklar ve seçenekler*. Rapor No 54131-TR. Washington, DC: Dünya Bankası İnsani Kalkınma Departmanı Avrupa ve Orta Asya Bölgesi.
- Eğitim Reformu Girişimi. (2013). *Yeni ortaöğretime geçiş sistemi üzerine değerlendirmeler*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- Elçi, Y., Süzme, P. S., Yıldız, R., Canbolat, Y., & Çelik, O. (2016). Ortaöğretim izleme ve değerlendirme raporu (Editör:Hacı Ali Okur). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü.
- Görmez, M., & Coşkun, İ. (2015). 1. Yılında temel eğitimden ortaöğretime geçiş reformunun değerlendirilmesi. Sayı 114. Ankara: SETA Analiz.
- Günay, D., & Gür, B. S. (2009). Dünyada üniversiteye giriş sistemleri ve ÖSS. Türkiye'nin 2023 vizyonunda üniversiteye giriş sistemi kongresi. (Editör: İ. Bircan) (s. 234-243). Ankara: Atılım Üniversitesi.
- Gür, B. S., Çelik, Z., & Coşkun, İ. (2013). Türkiye'de ortaöğretimin geleceği: hiyerarşi mi, eşitlik mi? Ankara: SETA Analiz.
- Güven, İ. (2010). Türk Eğitim Tarihi. Ankara: Naturel.
- Kasapçopur, A., Çakır, M., Norşenli, F., & Halay, D. (2010). Ortaöğretime geçiş sisteminde SBS ve yeni bir model. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanlığı.
- MEB. (2016). Milli eğitim istatistikleri:örgün eğitim 2016/17. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Resmi İstatistik Programı.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2016). 2016-2017 Öğretim yılı ortak sınavlar e-klavuzu. Milli Eğitim Bakanlığı: http://www.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_10/07062150_20162017retimylortaksnavlareklavuzu.pdf, 15.11.2017 tarihinde adresinden alınmıştır
- Milli Eğitim Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı. (2010). Milli eğitim istatistikleri: örgün eğitim 2010-2011. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- ÖSYM. (1999). 1999 ÖSS Klavuzu: Ortaöğretim Başarı Puanı. 19 Kasım 2017 tarihinde <http://www.osym.gov.tr/TR,2545/ortaogretim-basari-puan.html>, adresinden alınmıştır
- ÖSYM. (2003). 2003-ÖSS Öğrenci seçme sınavı puan hesaplamaları ile ilgili değişiklikler basın duyurusu. 19 Kasım 2017 tarihinde <http://www.osym.gov.tr/TR,2200/2003-oss-ogrenci-secme-sinavi-puan-hesaplamalari-ile-ilgili-degisiklikler-basin-duyurusu.html>; adresinden alınmıştır
- ÖSYM. (2017a). 2017 Öğrenci seçme ve yerleştirme sistemi (ÖSYS) Klavuzu. www.osym.gov.tr: http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2017/OSYS/LYS/KILAVUZ_18042017.pdf, 16.11.2017 tarihinde adresinden alınmıştır
- ÖSYM. (2017b). ÖSYM Tarihsel gelişme. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi Başkanlığı: <http://www.osym.gov.tr/TR,8530/tarihsel-gelisme.html> adresinden alınmıştır
- Özgüven, E. (1972). Türkiye'de üniversiteye girişle ilgili uygulamalar. Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi, 10, (179-198).
- Özoğlu, M., Yıldız, R., & Canbolat, Y. (2013). Ortaöğretime izleme ve değerlendirme raporu 2013 (Editör: Serdar Polat). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü.

Resmi Gazete. (1973, 7 Temmuz). Üniversiteler Kanunu. *T.C. Resmi Gazete*, (582-611).

Türk Eğitim Derneği. (2010). Ortaöğretime ve yükseköğretime geçiş sistemi özet raporu. Ankara: Türk Eğitim Derneği.

Yeşilyaprak, B. (2011). Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığında paradigma değişimi ve türkiye açısından sonuçlar: geçmişten geleceğe yönelik bir değerlendirme. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 11(4), (5-26).

Yükseköğretim Kurulu. (1999). Yükseköğretime giriş sınavı: geçmiş yıllarla karşılaştırma ve değerlendirme. Ankara: Yükseköğretim Kurulu.

Yükseköğretim Kurulu. (2007). Türkiye'nin yükseköğretim stratejisi. Ankara: Meteksan AŞ.

Yükseköğretim Kurulu. (2017). Yükseköğretim kurumları sınavı hakkında genel bilgi. 17 Kasım 2017 tarihinde http://www.yok.gov.tr/documents/10279/36772609/Yuksekogretim_Kurumlari_Sinavi_Hakk%C4%B1nda_Genel_Bilgi.pdf adresinden alınmıştır.